

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ
ПРАВОСЛАВЕН БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“, СКОПЈЕ

ОБРАЗОВАНИЕ И СЕЌАВАЊЕ
Зборник на трудови од Четвртиот и Петтиот
Светиклиментов научен собир
(2020 и 2021)

ОБРАЗОВАНИЕ И СЕЌАВАЊЕ
Зборник на трудови од Четвртиот и Петтиот
Светиклиментов научен собир (2020 и 2021)

Издавач:

Православен богословски факултет
„Свети Климент Охридски“ – Скопје

Главен уредник:

Ѓоко Ѓорѓевски

Технички уредник:

Милан Ѓорѓевиќ, ереј

Лектура и компјутерска подготовка:

Зорица Велкова

Дизајн на корица:

игумен Агатон Апостоловски

Печат:

Контура – Скопје

Тираж:

100 примероци

ОБРАЗОВАНИЕ И СЕЌАВАЊЕ

Зборник на трудови од Четвртиот и Петтиот
Светиклиментов научен собир
(2020 и 2021)

Скопје 2023

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

37:27(062)

159.953:27(062)

ОБРАЗОВАНИЕ и сеќавање : зборник на трудови од Четвртиот и Петтиот Светиклиментов научен собир (2020 и 2021). - Скопје : Православен богословски факултет „Свети Климент Охридски“, 2023. - 169 стр. ; 21 см

ISBN 978-9989-743-31-3

а) Образование -- Христијански аспекти -- Собири б) Сеќавање -- Христијански аспекти -- Собири

COBISS.MK-ID 60900101

Ана ЃОРЃЕВИЌ
Милан ЃОРЃЕВИЌ

ДАРОТ НА ПОМНЕЊЕТО И ДАРОТ НА ЗАБОРАВАЊЕТО

Помнењето е еден од даровите кои човекот ги добил од Бога. Тоа се однесува на способноста да се задржат информациите со кои личноста дошла во контакт, да се складираат, да можат да се извлечат од меморијата и да се користат кога за тоа ќе има потреба. За секојдневното нормално функционирање на личноста, за извршување на секојдневните активности – оваа способност е неопходна. Без помнењето, човекот не би можел да учи, да работи, да гради пријателства итн. Помнењето ѝ овозможува на личноста да се обликува, да се менува, да поставува цели и да го структурира својот живот во согласност со поставените цели. Помнењето има и свој антипод – заборавањето, процес кој е спротивен на помнењето. Заборавањето претставува избледување на физиолошките промени во мозочните структури кои настанале при помнењето, неможност да се допре до некогаш складираните податоци и истите да се вратат во свеста и да се употребат.

Поаѓајќи од сознанието дека и помнењето и заборавањето се неизоставен дел од човековиот живот, се отвораат прашања за тоа како различните сеќавања влијаат врз личноста? Дали помнењето на минатото е полезно за личноста, или пак тоа може да ѝ биде пречка? Дали сеќавањето нужно е сместено само во минатото, или пак може да се однесува и на сегашноста, па дури и на иднината? И како тоа е поврзано со функционирањето на личноста? Дали на заборавањето може да се гледа како на дар од Бога? Целта на ова изложување е да понуди одговори на поставените прашања.

На почеток е важно да се спомене дека помнењето не е едноставен когнитивен процес, напротив, тој е комплексен и субјективен.

Комплексноста и субјективноста на помнењето се согледуваат најмногу преку неговата селективност. За еден ист настан различни личности можат да задржат во своето сеќавање различни аспекти, поединости, детали. Човековото паметење ретко е фотографското (иако има капацитет да биде и такво), сосема прецизно, точно и богато со детали. Многу почесто тоа е испреплетено со низа други фактори: личните ставови, емоции, лични карактеристики и сл. Слободната волја на личноста се пројавува при изборот на содржини кои личноста ќе ги помни. Имено, содржината на тоа што се памети во голема мерка го одразува личниот однос кон себеси, кон другите и кон Бога. Човекот ги памети полесно оние содржини кои се во склад со доживувањето на себеси, на другите и на Бога. Тоа што не е во склад со личните доживувања и уверувања, потешко останува трајно врежано во личното сеќавање. Оттаму и честото заборавање на Бога во секојдневието на личноста попрво сведочи за латентен атеизам, отколку за презафатеност или расеаност. Параболата со сејачот и семето (Матеј 13,3-9; Марко 4,3-9; Лука 8,5-8) би можела да се интерпретира во светлината на кажаното – ставот што личноста го има кон Бога се рефлектира и врз помнењето на тоа што е важно во животот и кон што личноста ги насочува своите сили.

Селективното помнење кое се манифестира преку собирање и складирање во сеќавањето на содржините кои се однесуваат доминантно врз личните пропусти, грешки или гревови од минатото, може да ја блокираат личноста да донесува конструктивни одлуки и да се однесува во согласност со нив. Сеќавањето на своите гревови кое ја приведува личноста кон срам, каење, исповедање, преумување, може да биде не само полезно, туку и спасоносно за личноста. Но, доколку сеќавањето на гревовите е доминантна содржина во помнењето и по исповедта, која ја измачува личната совест, тогаш тоа наместо за спасение, служи за сопнување на личноста при нејзиното искачување по духовната лествица.

За да дадеме одговор на поставените прашања за тоа дали сеќавањето е сместено само во минатото, или пак може да се однесува и на сегашноста или иднината, ќе се повикаме на концепцијата за субјективното доживување на времето, односно за субјективната временска перспектива. Авторот на овој концепт, субјективна временска ориентација, американецот Филип Зимбардо (Zimbardo & Boyd, 2008), го позиционира психолошкиот процес помнење во различни временски

ориентации. Па така, помнењето може да се однесува на содржини од личното (и/или колективно) минато, на содржини од сегашноста, или на содржини од очекуваната, односно од замислената иднина. Временската ориентација на помнењето игра важна улога во одредувањето на однесувањето на личноста.

Помнењето, кое е најмногу ориентирано кон минатото, има различни функции. Од една страна може да ѝ „даде крила“ на личноста, но од друга страна може за неа да биде „товар, кој ја држи прикован за земја“. Имено, позитивните сеќавања на личноста за своето индивидуално и/или колективното минато, може да бидат поттикнувачки, охрабрувачки, поддржувачки за личноста, за одлуките и однесувањето што таа ги манифестира. Сеќавањата за позитивното минато, како и позитивните емоции кои тие сеќавања ги предизвикуваат, ѝ помагаат на личноста да ги зацврсти своите конструктивни мисли и дејствија и да гради трајни позитивни особини и ставови. Барбара Фредриксон (Fredrickson, 2004) во својата теорија за проширување и градење го објаснува токму тоа, како позитивните автобиографски сеќавања играат важна улога во проширувањето и градењето на личните психолошки ресурси и капацитети за развој. Детето формира слика за себеси во зависност од пораките кои ги добива од своите родители, браќа, сестри, учители, пријатели. Секоја активност на детето за кое тоа добило позитивна порака дека тоа што го прави е добро, или пак добило насока како некоја активност треба добро да се прави, се позитивни искуства кои се зацврстуваат во сеќавањето на детето и се интегрираат во неговото доживување на себеси и формирањето на слика за себеси. Важно е да се напомене дека децата ги интегрираат и пораките кои се негативни, кои содржат негативна атрибуција за нив самите и ги оценуваат како неспособни или неадекватни. И позитивните и негативните пораки кои детето ги вградува во својата личност и нив ги памети како „факти“ за себеси и се однесува во согласност со нив: „Јас сум таков/ва отсекогаш и не можам да се променам“. Токму делот од сеќавањето/уверувањето дека личноста не може да се промени, честопати е пречка за личноста за нејзино психолошко или духовно растење, кои неминовно се проследени со себеменување. Овие пораки подоцна стануваат товар кој личноста ја држи прикована за земја, не дозволувајќи ѝ психолошки и духовно да напредува.

Помнењето, кое во фокусот ја има сегашноста, подразбира креирање на спомени и сеќавања првенствено втемелени врз моментал-

ните искуства, делумно или целосно лишени од помислата за последиците од актуелните искуства и постапки. Личноста кај која доминира оваа временска ориентација, оформува еден од два можни животни стила. Една можност е да оформи хедонистички животен стил, кој подразбира фокусираност најмногу врз моменталните задоволства, поаѓајќи од уверувањата дека „минатото е завршено“, а „иднината сè уште не е пристигната“. Другата можност е формирање на песимистички или фаталистички, односно нихилистички животен стил, уверувајќи се дека „сè е суета“... (Проп. 1,2-18).

За човекот е природно и својствено да си поставува краткорочни и долгорочни цели во животот (Deci & Ryan, 2000). Начинот на кој личноста го користи своето време е во голем степен одредено од целите кои си ги има поставено во животот и на кои се сеќава секојдневно. Во зависност од тоа каде се гледа себеси во иднина, такви дејствија ќе презема во сегашноста, имајќи ги на ум последиците од своето однесување. Човекот кој има јасно поставени цели кон кои се стреми, го организира своето време и својот живот во склад со целите, троши најмалку време залудно, на нешта кои не се примарно поврзани со целите. Оттука и препораката постојано да се сеќаваме на идното Царство Божјо, сеќавање кое најмалку може да нè оддалечи од Бога и кое се рефлектира во сите одлуки и постапки кои личноста ги прави. Ваквата перспектива се поставува уште од Аристотел, кој конечната цел на битисувањето (*causa finalis*) ја гледа воедно и како негова основна и појдовна причина. Еден милениум по него, Свети Максим Исповедник ги издигнува Аристотеловите онтолошки согледувања од доменот на општите принципи до нивото на личносната стварност. Во оваа смисла, отец Георгиј Флоровски ни говори за византиската метафизика како изразено персонална и динамична. Словото Божјо и Тајната на неговото воплотување се почеток и крај, начело и смисла (*ἀρχὴ καὶ τέλος*), на сè што битисува. Царството Божјо, како конечна цел ја задава есхатолошката перспектива која во сегашноста го всадува сеќавањето на она што допрва треба да стане. Тоа сеќавање не е само некакво „ориентирање според поставените цели во животот“, туку е жив и автентичен „анамниси“ на стварното претвркување на Идниот век, овозможено во светата тајна на Евхаристијата.

Кога станува збор за заборавањето, впечатливо е дека уште при самото дефинирање на поимот заборавање се користат негативни формулации, имено, неможност да се вратат во свеста складираните пода-

тоци, избледување на трагите од физиолошките промени настанати во процесот на учење, неможност на човекот да се присети на некогаш научените содржини и сл. Ако на ова се додаде и сознанието дека границите на човековиот капацитет за помнење и учење се огромни и недофатливи за психолозите, може лесно да се формира впечаток дека заборавањето е негативен, непожелен, непосакуван процес. Оттука е и неопходноста да се потсетиме и да укажеме дека и заборавањето е дар од Бога, исто како и помнењето. Во своето секојдневие човекот е изложен на голем број информации и доколку сите би ги запомнил, во својот ум би требало да чува складирани огромна количина информации, кои за него се бесполезни (пр. Кој ден во колку часот изгреало сонцето, кој ден како бил облечен продавачот на леб, колку патници имало во автобусот во кој сме патувале, кои реклами биле изложени на билбордите итн.). Заборавањето нè олеснува од сочувувањето на вишокот податоци.

Податоците восприемени преку сетилата не се единствените податоци со кои човекот располага. Внатрешниот живот на личноста е многу побогат со содржини кои ги надминуваат сетилните впечатоци: сите психолошки доживувања, емоции, мислења, се дел од него. Меѓу емоциите насочени кон себеси и кон другите се и љубовта и омразата. Омразата во комбинација со помнењето ја доведува личноста до состојба на злопамтење. Злопамтењето, пак, е една од првите пречки во напредувањето во добродетелниот живот. Господовата молитва нè учи сè да проштеваме и да се ослободиме од „самарот на злопамтењето“. Проштевањето на другите и на себеси е меѓу првите постапки за кои ни зборува Христос. Искреното, длабокото проштевање со целото свое битие е проследено со заборавање на својот гнев и лутина кон другиот. За тоа ни сведочи и руската поговорка: „доброто памти го, а злото заборава го“, анализирана од акад. Владета Јеротик во неговата истоимена книга (2012). Ваквиот „заборав“ не подразбира некаква наивна безгрижност и занемарување на стварноста на борбата меѓу доброто и злото во светот, туку укажува на онтолошката асиметрија меѓу доброто и злото, на тоа дека злото се поразува и се искоренува, пред сè, преку активно растење во доброто. Конечно, ваквата диспозиција стои во основата на Господовата заповед да ги љубиме дури и оние кои нè мразат. Во оваа смисла, заборавањето може да биде и лековит дар Божји кој на човека му ги отвора портите на Царството небесно.

Литература

- ❖ Јеротић, В. (2012). *Добро њамџи, а зло заборавај*. Београд: Арс Либри.
- ❖ Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2000). The what and why of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.
- ❖ Fredrickson, B. L. (2004). The broaden-and-build theory of positive emotions. *Philosophical Transactions of the Royal Society*, B, 359, 1367-1377.
- ❖ Zimbardo, P. & Boyd, J. (2008). *The time paradox*. New York: Free Press.

♦

СОДРЖИНА

ВОВЕДНИ ЗБОРОВИ	5
-----------------------	---

ОБРАЗОВАНИЕ И ЗАЕДНИЧАРЕЊЕ

Ѓоко ЃОРЃЕВСКИ ВОСПИТУВАЊЕТО ВО БИБЛИЈАТА И БИБЛИЈАТА КАКО ВОСПИТУВАЧ	11
Дарко АНЕВ НОВОЗАВЕТНОТО ПОИМАЊЕ НА Παιδεία/Παιδεύω КАКО ВРЕДНОСТ НА ЗАЧУВУВАЊЕ НА ОБРАЗОВНОТО ЗАЕДНИЧАРЕЊЕ	27
Анега ЈОВКОВСКА ВОСПИТУВАЊЕ НА ВОЛЈАТА ОД АСПЕКТ НА ПЕДАГОГИЈАТА, ПСИХОЛОГИЈАТА И ХРИСТИЈАНСКАТА АНТРОПОЛОГИЈА	47
Ана Ѓорѓевиќ ПСИХОЛОШКАТА ОТПОРНОСТ И ОБРАЗОВАНИЕТО ВО УСЛОВИ НА ПАНДЕМИЈА	65
Стефан ГОГОВСКИ ТЕОЛОГИЈА, ОБРАЗОВАНИЕ, СОВРЕМЕНОСТ. АНТРОПОЛОШКО-ЕКЛИСИОЛОШКИ ЕЛЕМЕНТИ НА ОБРАЗОВНИОТ БОГОСЛОВСКИ ПРОЦЕС.	71
Илче МИЦЕВСКИ-ИГНАТ ЧОВЕКОТ И НЕГОВАТА ЗАЕДНИЦА СО БОГ СВЕТА ТРОИЦА СПОРЕД ТЕОЛОШКОТО МИСЛЕЊЕ НА ОТЕЦ ДУМИТРУ СТАНИЛОЕ	87

СЕЌАВАЊЕ (ПАМАТЬ)

- Кирче ТРАЈАНОВ
АРЕТОЛОШКИ МОТИВИ И ЦЕЛИ
СВЕТИ ЈОВАН ЗЛАТОУСТ НАСПРОТИ
АНТИЧКАТА ФИЛОСОФИЈА 103
- Александар КРСТАНОСКИ
СПОМЕНОТ ЗА ПОЧИНАТИТЕ ВО ЦРКОВНОСЛОВЕНСКИТЕ
РАКОПИСНИ ТРЕБНИЦИ 125
- Илче МИЦЕВСКИ-ИГНАТ
МЕМЕНТО МОРИ – СЕЌАВАЊЕТО ЗА СМРТТА
КАКО СОСТОЈБА НА БУДНОСТ И ПРАКТИКУВАЊЕ
НА ДОБРОДЕТЕЛИТЕ ВО ДУХОВНИОТ ЖИВОТ 135
- Ѓоко ЃОРЃЕВСКИ
СЕЌАВАЊЕТО ВО ПЕТОКНИЖИЕТО 143
- Анета ЈОВКОВСКА
УЛОГАТА НА КОЛЕКТИВНОТО СЕЌАВАЊЕ
ВО НАСТАВАТА ПО РЕЛИГИСКО ОБРАЗОВАНИЕ 149
- Ана ЃОРЃЕВИЌ
Милан ЃОРЃЕВИЌ
ДАРОТ НА ПОМНЕЊЕТО И ДАРОТ НА ЗАБОРАВАЊЕТО 161

ОБРАЗОВАНИЕ И СЕЌАВАЊЕ
Зборник на трудови од Четвртиот и Петтиот
Светиклиментов научен собир
(2020 и 2021)

Издавач
Православен богословски факултет
„Свети Климент Охридски“ – Скопје

Прво издание
2023

Печатница
Контура
М. Теодосиј Гологанов бр. 132
Скопје

Тираж
100 примероци